

XORAZM XOTIN-QIZLARI IKKINCHI JAHON URUSHI YILLARIDAGI FAOLIYATINING TARIXIY TADQIQOTLARDA AKS ETISHI

Jumaniyazova Firuza Jumanazarovna, Xorazm Ma'mun akademiyasi ijtimoiy-gumanitar fanlar bo'limi kichik ilmiy xodimi, tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

REFLECTION OF THE ACTIVITY OF KHORAZM WIVES DURING WORLD WAR II IN HISTORICAL RESEARCH

Jumaniyazova Firuza Jumanazarovna, Junior Researcher, Social and Humanitarian Department, Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy on Historical Sciences (PhD)

ОТРАЖЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ХОРЕЗМСКИХ ЖЕНЩИН ВО ВРЕМЯ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ В ИСТОРИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Джуманиязова Фирюза Джуманазаровна, младший научный сотрудник отдела социальных и гуманитарных наук Хорезмской академии Маъмуна, доктор философии по историческим наукам (PhD)

<https://orcid.org/0009-0009-4929-3143>

e-mail:

jumanazarovafiruza8485@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada urush yillarida Xorazm xotin-qizlarining front va front ortidagi faoliyatining tarixiy tadqiqotlarda yoritilishi bo'yicha ma'lumotlar berilgan. Shu bilan birgalikda davriy nashrlardagi maqolalar ma'lumotlariga ham alohida to'xtalangan.

Kalit so'zlar: Milgotin, Xorazm tarixi, Xotira kitobi, front, front orti, xotin-qizlar, qishloq xo'jaligi, sanoat, ilm-fan, adabiyot, madaniyat.

Abstract: The article provides information on historical studies covering the activities of Khorezm women at the front and behind the front during the war. At the same time, the articles in the periodicals are also focused on information.

Key words: Milgotin, history of Khorezm, book of memory, front, behind the front, women, agriculture, industry, science, literature, culture.

Аннотация: В статье представлены сведения об исторических исследованиях, освещающих деятельность хорезмских женщин на фронте и в тылу в годы войны. При этом статьи в периодических изданиях также ориентированы на информацию.

Ключевые слова: Мильготин, история Хорезма, книга памяти, фронт, тыл, женщины, сельское хозяйство, промышленность, наука, литература, культура.

KIRISH. Bugungi kunda jahon mamlakatlarida Ikkinchi jahon urushi davri tarixini tadqiq etish o'z ahamiyatini yo'qotmasdan, balki davrlar o'tishi bilan yanada dolzarbliki kuchayib bormoqda. Urush yillarida sobiq ittifoq tarkibida bo'lgan davlatlarning ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy

hayoti hamda bu sohalar holati va muammolarini o'rganish bo'yicha MDH davlatlarida ham ilmiy izlanishlar olib borilmoqda.

Ikkinchi jahon urushi davri mavzusi bo'yicha jahonda, sobiq SSSRda va XX asr 90-yillaridan to hozirgi kungacha MDH davlatlarida, shu jumladan

O'zbekistonda ham juda ko'p tadqiqotlar olib borilgan. Ammo, bu tadqiqotlarning ko'pchiligi, ayniqsa, sovet davri tadqiqotlari sovet kommunistik mafkurasi asosida yoritilganligi sababli ulardan juda ehtiyotkorlik bilan foydalanish lozim.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI. Ikkinchi jahon urushi yillarida Xorazm xotin-qizlari hayoti va faoliyati masalasiga oid bir nechta ilmiy izlanuvchilarning maqola, kitob, broshyura, monografiya, dissertatsiyalari, davriy nashrlardagi maqolalar va bir qancha arxiv materiallari tahlil qilindi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Maqolada obyektivlik va tarixiylik prinsipi asosida, ma'lumotlar qiyosiy tahlil qilingan.

TAHLIL VA NATIJALAR. O'zbekistonliklarning Ikkinchi jahon urushi yillaridagi taqdirleri aks etgan tadqiqotlar XX asr 90-yillaridan to hozirgi kungacha bo'lgan davrda ko'lami ancha kengaydi. Arxiv fondlarining aynan urush davriga oid qismi maxfiylik darajasidan chiqarilishi hamda og'zaki tarix ma'lumotlarining ko'payishi mazkur mavzuga yanada kengroq va ilmiy xolislik nuqtayi nazaridan yondashish lozimligini ko'rsatadi.

Sovet davrida yaratilgan tadqiqotlar jumlasiga, 1941-1990-yillarda amalga oshirilgan ilmiy tadqiqotlar kirib, yuqorida ta'kidlanganidek, ularda Ikkinchi jahon urushining barcha jabhalarida yuz bergan voqealar o'z aksini topgan. Bu davr tadqiqotlarining xususiyati va mazmun-mohiyatiga asoslanib ham ikki guruhga bo'lish mumkin. Jumladan, birinchi guruh manbalari bu urush yillaridagi respublikada hamda Xorazm viloyati bo'yicha statistik to'plamlar va davriy nashrlar ma'lumotlari aks etgan arxiv materiallari; ikkinchi guruh urush yillarida o'zbekistonliklar va qisman Xorazm viloyati mehnatkashlari hayoti va faoliyati yoritilgan risola va monografiyalar.

O'zbekiston aholisining Ikkinchi jahon urushi yillaridagi frontdagi va front orti faoliyatiga bag'ishlangan monografiyalar, tadqiqot va maqolalar juda katta ko'pchilikni tashkil qiladi. Shulardan ko'proq xorazmlik ayollar to'g'risida ma'lumot berilgan ilmiy asarlar keltirib o'tiladi. Qolaversa, bu tadqiqotlar sovet davri mafkurasi asosida yozilganligi uchun ulardan ehtiyotkorlik bilan, tarixiy xolislik asosida foydalanish lozim.

Tadqiqotchi V.S.Milgotinning Ikkinchi jahon urushi va unda Xorazm viloyati aholisining ishtiroki

mavzusiga bag'ishlangan "Солдаты из Хорезма" asari juda muhim asar hisoblanib, kitobda ko'plab xorazmlik qahramonlar to'g'risida ma'lumotlar keltirib o'tilsa-da, bu tadqiqot ishida xotin-qizlar masalasiga juda kam to'xtalangan[1].

Shu bilan birga mazkur mavzuga oid tadqiqotlar ichida statistik xususiyatga ega bo'lgan va jamoa mualliflar guruhi tomonidan chop etilgan tadqiqotlar muhim ahamiyatga ega[2]. Xususan, Ikkinchi jahon urushi yillarida o'zbek xalqining frontdagi va front ortidagi jasorati, xo'jalikning turli sohalari hamda ilm-fan va madaniyat sohasidagi mardonavor mehnati V.I.Yefimov, E.Voskoboynikov, V.Yakovlev, J.Kalimbetov, I.Po'latov, A.Mizarbayev, L.Mamedova, L.Yusupov, R.Aminova, Y.Yergasheva, Sh.Ochilova kabi tadqiqotchilar monografiya va dissertatsiya tadqiqotlarida aks etgan[3]. Yana bunday tadqiqotlar orasida davlat rahbarlarining matbuotda e'lon qilingan nutqlari asosida chop etilgan risolalar muhim o'rin tutib, ularda respublika iqtisodiyotining harbiylashtirilishi, qishloq xo'jaligi, fashizmga qarshi kurash va boshqa masalalar yoritilgan ma'lumotlar keltirilgan[4].

M.Matyaqubovning dissertatsiya ishi, monografiya va maqolalarida Xorazm viloyati mehnatkashlarining urush yillaridagi qahramonliklari doirasida, qisman Xorazm viloyati aholisining mehnat faoliyati masalasiga ham to'xtalib o'tilgan[5]. R.Djumaniyazov o'zining arxiv ma'lumotlariga asoslangan tadqiqotida Xorazmning XX asrning 20-yillaridan to 90-yillarigacha bo'lgan davrdagi siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini xronologik izchillikda ochib bergan[6].

Yuqoridagi tadqiqotlarda tadqiqotchilar Xorazm aholisining Ikkinchi jahon urushi yillaridagi ahvoliga o'z e'tiborlarini qaratgan bo'lsalar-da, ammo, ular to'liq sovet mafkurasi ta'sirida yozilganligi yaqqol ko'zga tashlanib, bu urushda g'alaba qozonishda sovet hukumati va kommunistik partiyaning o'rniga ortiqcha baho berilgan. Zero, o'sha davr vaziyatidan kelib chiqib Vatan uchun jonini fido qilib, zahmat chekkan xalqning urush yillaridagi og'ir turmush tarziga, bu g'alabaga qanchalik katta yo'qotishlar va og'ir ma'naviy-ruhiy ezilishlar asosida erishganliklari masalalariga deyarli e'tibor qaratilmagan.

Yana bir guruh manbalar bu urush davrlari va urushdan keyingi yillar matbuot materiallari bo'lib, gazeta va jurnallarda chop etilgan maqolalarda

Xorazm viloyati mehnatkashlarining urushi yillaridagi og'ir, ammo qahramonona faoliyati o'z aksini topgan[7]. Biroq yuqorida ta'kidlanganidek, aynan, 1941-1991-yillar oralig'ida Xorazm vohasi aholisining Ikkinchi jahon urushida g'alabaga qo'shgan hissasini mufassal yoritishga bag'ishlangan tadqiqotlar olib borilmagan.

O'zbekistonda, sobiq sovet davlati tarkibiga kirgan davlatlarda va xorijda XX asr 90-yillaridan boshlab to hozirgacha olib borilayotgan ilmiy izlanishlarga, mustaqillik yillarida respublikada II jahon urushi tarixi yangicha talqin va qarashlar asosida yaratilgan tadqiqot ishlari kiradi. Bular: H.Ziyoyev, D.A.Alimova, L.S.Ivanova, A.A.Golovanov, I.M.Saidov, H.I.Azimov va boshqalarning asarlari hisoblanadi. Lekin bu tadqiqotchilar tadqiqotlarida ham Ikkinchi jahon urushi front va front orti jabhalaridagi xorazmliklarning faoliyati masalasiga kam to'xtalangan. M.Matniyozov muharirligida nashrga tayyorlangan Xorazm tarixining II jildida xorazmliklarning g'alabaga qo'shgan hissasi yoritib berilgan, lekin Xorazm aholisining urush yillaridagi matonati va jasoratlari yetarlicha ochib berilmagan va tahlil qilinmagan[8].

Ikkinchi jahon urushiga va unda O'zbekiston aholisining ishtiroki masalasiga yangicha qarashlar asosida baho berishga harakat qilgan H.Ziyoyev, D.Alimova va L.S.Ivanovlar tadqiqotlarida esa, urush jabhalarida xorazmlik ayollarning jangavor va mehnat qahramonliklari haqida ko'p so'z yuritilmagan[9]. Shu bilan birga, urush yillarida O'zbekistonning turli ijtimoiy-iqtisodiy sohalarida kechgan jarayonlar turli mavzudagi dissertatsiyalarda ham o'z aksini topgan[10].

M.Xudoyberganovning Xorazm paxta tozalash sanoati tarixiga bag'ishlangan kitobida urush yillaridagi paxta yetishtirish masalasiga alohida to'xtalib o'tilgan va bu mavzu ochib berilishi barobarida urush yillarida Xorazm viloyati aholisining ham mazkur sohadagi qahramonona mehnat faoliyatlariga alohida o'rin berilgan[11].

Urushda halok bo'lgan va bedarak yo'qolgan o'zbekistonlik jangchilarning xotirasini abadiylashtirish maqsadida mustaqillik yillarida har bir viloyat va tumanlarga bag'ishlangan, 34 jilddan iborat "Xotira" kitobining chop etilishi ma'naviy hayotimizda katta voqea bo'ldi. Xorazm viloyati "Xotira" kitobida frontdagi qahramonlar to'g'risida ko'plab ma'lumotlar keltirilgan bo'lsa-da,

viloyatdagi front ortida mehnat qilgan mehnatkashlar hayoti to'liq yoritib berilmagan edi[12].

Shuningdek, 1995-yili o'zbekistonlik tarixchilar tomonidan mavzu doirasida ilmiy-nazariy anjuman tashkillashtirilishi va uning materiallarining nashr etilishi milliy tarixshunoslikda o'ziga xos o'rin egalladi[13].

XULOSA. Sovet davlatining va umuman sotsialistik tizimning parchalanib ketishi bilan, bu mavzuga munosabatlar ham ancha o'zgarganligini ta'kidlash lozim. MDH davlatlarida va xorij mamlakatlarida Ikkinchi jahon urushi tarixini yoritishda, sovet davri tadqiqotlarida bu mavzuga umuman noxolislik ruhida qaralgan. Ayniqsa, sovet davlatining maxfiy va mutlaqo maxfiylik grifi ostida saqlangan arxiv hujjatlarining o'rganilib boshlanishi, mazkur muammoga oid ancha yangi ma'lumotlarning yuzaga chiqishiga sabab bo'ldi. Yuqorida keltirilgan tadqiqotlar mavzuga yondashish va mazmun-mohiyati jihatidan turli mafkuralar va qarashlarni o'zida aks ettirgan bo'lsa-da, Xorazm viloyati mehnatkashlarining Ikkinchi jahon urushi yillaridagi faoliyati o'zida hali ko'pgina muammoli jihatlar mavjudligini ko'rsatib, bu borada hali juda ko'p tadqiqotlar olib borishni taqozo etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Милготин В.С. Солдаты из Хорезма. – Т.: "Узбекистан", 1974. С.88.
2. Узбекская ССР в годы Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.): С 3. т. / [Редкол.: М.А. Ахунова и др]. Т. 1.
3. Ефимов В.И. Патриотический подвиг трудящихся Узбекистана в годы Великой Отечественной войны. – Ташкент: Фан, 1972. – 167 с.
4. Охунбобоев Ҳ. О'zbekistonda paxtachilikni yanada rivojlantirish.-Т.: O'zdavnashr, 1941.-26 b.; Yusupov U. Великая Отечественная война Советского народа и наши задачи. (Доклад на совещании агитаторов и пропагандистов г. Ташкента).-Т.: Ўздаврнaшр, 1941,- 44 с.
5. Матякубов М. Патриотический подвиг трудящихся Хорезмской области в годы Великой Отечественной войны (1941-1945 гг.): дис. канд истор наук: 07.00.02. – История Узбекистана. – Ташкент: АН УзССР. Ин-т истории, 1973. – 206 с.